

ANKARA'DA BİR AYAKKABI ZANAATKÂRI; NURETTİN CEBECİ ve REPERTUARI

Onur HAYIRLI*

Dilek İŞLER**

Atıf@: Hayırlı, Onur ve İşler, Dilek (2018). *Ankara'da Bir Ayakkabı Zanaatkârı; Nurettin Cebeci Ve Repertuarı*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ANARSAN Sempozyumu Özel Sayısı, Ekim 2018, Cilt 11 Sayı 2, ss. 1377-1389

Özet: Çeşitli meslekleri icra eden el zanaatkârlarının, ürünleri nasıl ortaya koydukları, nerelerden ilham aldıkları ve eserlerini yaratırken hangi kaynaklardan beslendikleri halkbilimciler tarafından merak edilen konulardan olmuştur. Genel olarak, zanaatkârın üretimleri ile ilgili bütün desen fikirleri, yaratımları, renk ve materyal seçimleri gibi, ürünün şekil, boyut ve estetik yapısını içine alan her şey ile sanatçının özgün olarak üretebildiği, öğrenmeye başladığından bu yana zihninde biriktirdiği yaratım sayısına repertuar (repertory veya repertoire) denilmektedir. Kavram, niceliksel bir yapıya sahiptir. Repertuar kavramı halkbilim çalışmalarında sözlü anlatım türleri ve el sanatları gibi alanlar için, kişinin zihnindeki maddelerin sayısını ifade etmek için kullanılmaktadır. Halkbilim disiplini içerisinde repertuar ile ilgili iki hâkim görüş vardır; birincisi sanatçının repertuarının belirli bir yaşta oluştuğunu ve bir daha değişmeyerek bütün hayatı boyunca durağan ve aynı kaldığını ifade eder. Bu görüş için repertuar tamamlanmış ve bitmiş bir üründür. Kavram burada pasiftir. Diğer görüş ise repertuarın sürekli değiştiğini, eklemeler ve çıkarmalar yapılarak sanatçının zihninde dinamik halde olduğunu savunmaktadır. Çalışmamız boyunca, saha çalışması ile elde edilen çalışmalar ışığında, bu iki görüşten hangisinin gerçeğe daha yakın olduğu üzerine düşünülecektir. Bu çalışma, repertuar üzerine teorik bilgiler vermekle birlikte, saha çalışması sonucu elde edilen bir takım folklorik bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halkbilim, Repertuar, Zanaat, Bale Kundura, Ayakkabı

Makale Geliş Tarihi: 15.09.2018 / Makale Kabul Tarihi: 11. .10.2018

Bu makale Turnitin programında kontrol edildi. This article was checked by Turnitin.

Bu makale ANARSAN sempozyumunda sunulmuş aynı başlıklı bildirinin tam metnidir.

* Arş.Gör.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, hayirli@yahoo.com , orcid.org/0000-0001-7946-8519

** Öğretim Görevlisi, Atılım Üniversitesi, YDYO., dileksler@yahoo.com

The Concept Of Repertoire In Folkloristics: The Shoe Maker Nurettin Cebeci

Atıf@: Hayirli, Onur and İşler, Dilek (2018). The Concept Of Repertoire In Folkloristics: The Shoe Maker Nurettin Cebeci, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Symposium of AAHA, Special Issue, Year 11 Volume 2 October 2018, ss. 1377-1389

Abstract Folklorists have always wondered how craftsmen create their works, what inspire them and what are their sources when they are creating their valuable "art works". In general terms, everything which includes the shape, size and structure of the product like all pattern ideas, creations, the choice of color and material and the number of patters and motives which the craftsman know is called repertoire. The term has a quantitative nature. The concept of repertoire is used for handicrafts and narratives (like narrating myths) to define the number of items a craftsman has in his memory. There are two major views in folkloristics: the first one states that the repertoire of the craftsman or the artist is created at a specific age and it stays same and stable without changing throughout their life. For this view, repertoire is something complete and finished. The concept is passive here. The other view states that repertoire changes all the time and it is dynamic in the craftsman or the artist's mind. In this study, we will try to find out which view is closer to this idea with field work conducted interview with Cebeci who has a shoe store and studio in Ankara.

Keywords: Folkloristics, repertoire, craftsmanship, Bale Kundura, shoe.

I. GİRİŞ

Repertuar kavramı, halkbilim disiplini içinde çeşitli biçimlerde ve sıklıkla kullanılmıştır. Peki, halkbilimcilere göre repertuar tam olarak ne anlama gelmektedir? Halkbilimciler genellikle repertuar kavramını 'envanter' veya 'madde-varlık' anlamına gelecek şekilde kullanmışlardır. Onlar için kavram, ağırlıklı olarak sayısal niteliktedir. Örneğin bir destan veya hikâye anlatıcısının repertuarı, zihninde taşıdığı, eksiksiz olarak çeşitli ortamlarda anlatabildiği destanların ve hikâyelerin sayısıdır. Dolayısıyla tam olarak kesin bir tanım verilmemiş olmakla birlikte, repertuarın kişinin bildiği folklorik öğelerin sayısı olduğu ima edilmiştir. Robert A. Georges, Western States Folklore Society'de yayınlanan 'Halkbiliminde Repertuar Kavramı' isimli makalesinde, çeşitli antoloji ve halkbilim kitaplarından örnekler vermiş, repertuar olarak anılan öğelerin büyük çoğunlukla sayı ile ifade edildiğini

ifade etmiştir. Burada Maria Takalo'nun repertuarının 1593 öge içerdiğini örnek olarak vermiştir (Georges, 1994).

İlk aşama olarak, repertuarın bireyin zihnindeki folklorik madde veya unsurların sayısı olduğunu ifade ettikten sonra, repertuarın özellikleri ve kapsamına bakmakta yarar vardır. Halkbilimciler, bireylerin repertuar(lar)ından bahsedebileceği gibi, toplulukların, grupların ve nesillerin de repertuarından bahsedilebildiğini ifade ederler. Bazı halkbilimcilere göre bireylerin kendi oluşturdukları repertuarlar dışında, toplumların veya toplulukların ortak zihinlerinde barındırdıkları ve gelecek nesillere farklı yollarla aktardıkları repertuarlar da bulunmaktadır (Pentikiinen, 1976). Repertuar, Goldstein ve Evans'ın örnekleri gibi aktif veya değişken özellikler taşıyabilirler (Goldstein, 1971) (Evans, 1971). Halkbilim çalışmalarında genel olarak repertuar, aynı müzikolojide olduğu gibi, anlatıcının zihninde taşıdığı eserin sayısı anlamında kullanılmış, değişken olduğu veya ömür boyu sabit kaldığı gibi farklı yorumlar getirilmiştir.

Kavramın Türk Dil Kurumu'nun internet sitesinde, 'Bir tiyatro kurulunun oynamak için seçip hazırlamış olduğu oyunların listesi' ve/veya 'bir oyuncunun ezberlediği ve oynadığı rollerin listesi' gibi anlamlar verilmiştir (Türk Dil Kurumu, 2018). Bir diğer anlamı da müzik alanında kullanılan 'dağarcık' ve genel anlamda kullanılan 'birikimdir' (Türk Dil Kurumu, 2018). Sözlük anlamı olarak Cambridge Dictionary'de 'kişinin aklında tutabildiği müzik veya tiyatro oyunu gibi öğelerin tamamı (all the music or plays, etc. that you can do or perform or that you know)' verilmiştir (Cambridge Dictionary, 2018).

II. AMAÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın amacı, repertuar kavramının halkbilim çalışmalarında nasıl, hangi anlamlarda ve neleri kapsayacak şekilde kullanıldığını saptamaktır. Aynı zamanda, Ankara'nın Kolej semtindeki Bale Kundura'nın sahibi olan Nurettin Cebeci ile gerçekleştirilen görüşmeler ile bu tarihi mekânın etnografik bir fotoğrafını göstermek ve yaklaşık elli dört yıldır kösele ayakkabı üreten bu sanatçının eserlerini incelemektir. Son olarak sanatçının repertuarını keşfetmek ve repertuarını nasıl oluşturduğunu, aklında kaç adet özgün yani kendi tasarımı ayakkabı modeli bulunduğunu incelemektir. Sözlü tarih yöntemi kullanılarak veri elde edilmiştir.

Araştırma yapılırken, repertuar kavramını inceleyen yerli ve yabancı akademik çalışmalar incelenmiş ve bir tarama yapılmıştır. Bu çalışmalarda kavramın hangi anlamlara gelecek şekilde ve ne sıklıkla kullanıldığı incelenmiştir. Örnek olarak sunulan ayakkabı zanaatkârı ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Atölyesi ziyaret edilmiş, yaşlandığı için repertuarını devrettiği kalfası ile kısa bir sohbet sonucunda, Cebeci'nin kendi tasarımlarını artık kalfasına bıraktığı öğrenilmiştir. Nurettin Cebeci'den izin alınarak ses kaydı ve fotoğraflar alınmıştır. Sanatçının repertuarındaki eserlerin sayısı sorulmuştur. Sanatçı, araştırmacıya repertuarındaki özgün ve İtalya'nın Milano kentinde öğrendiği modellerden örneklerden göstermiştir.

III. ARAŞTIRMA BULGULARI

Alan araştırması ve yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak elde edilen verilen ışığında, bir zanaatkârın birikimi, belleği yani repertuarı keşfedilmiş; zanaatkârın ustalığa erişinceye kadar hangi aşamalardan geçtiği öğrenilmiş; esnaflık yaşamının sosyal ve siyasal yönleri ile ilgili bilgiler elde edilmiş; ayakkabı yapımına dair pek çok bilgi alınmıştır. Alan araştırması sonucunda yalnızca konu ile bağlantılı bilgiler buraya aktarılmıştır. Dilenirse, görüşmenin tamamı, fotoğraflar ve ses kayıtları mevcuttur, sunulabilir. Çalışmanın tamamı, etnografik bir çalışma özelliği taşımaktadır ve kanımızca elli dört yıldır aynı mekânda bulunması dolayısıyla, Kolej çevresinin de kültürel yapısını ve belleğini de yansıtmaktadır.

Yapılan görüşmeler sonucunda, şu sonuçlara varılmıştır; kösele ayakkabı ustası Nurettin Cebeci, genellikle erkek ayakkabıları üretmektedir. Cebeci'ye kadın ayakkabısı da üretip üretmediği sorulduğunda, bir dönem seri üretim kadın çizmeleri henüz yokken, çevresindekilerin eşlerine on veya on beş yıl kadar kadın ayakkabısı tasarlayıp yaptığını ifade etmiştir. Bunun tamamen talep ve ihtiyaçtan ortaya çıktığını, daha sonraları ise hem seri üretimin yaygınlaşması, hem deri malzemeleri fiyatlarının yüzde yüz oranında artması hem de talep olmaması nedeniyle hiç kadın ayakkabısı üretmediğini ifade etmiştir.

Dünyanın çeşitli yerlerinden ayakkabıcıların spor ayakkabı da tasarlayıp üretmeye başladığı, kendisinin de repertuarında spor ayakkabı modeli bulunup bulunmadığı sorulduğunda ise, bu zamana kadar hiç bizim bildiğimiz anlamda kumaştan spor ayakkabı yapmadığını ifade etmiştir (Sneakers Magazine, 2016). Cebeci'nin ifadesine göre ayakkabıcılık mesleğinde fantezi ayakkabılar ve spor denilebilecek günlük ayakkabılar

mevcuttur. 'Fantezi' ayakkabıları dışında, spor kabul edilebilecek türde makosen ayakkabı ürettiğini ifade etmiş, vitrindeki örneklerden bize iki tanesini göstermiştir (Fotoğraf 1.).

Ürettiği ayakkabıların modellerini kendinin mi yaptığı yoksa bir yerden mi bu modelleri aldığı sorulduğunda şu yanıtı vermiştir; Cebeci İstanbul'da çalıştığı dönemde, daha deneyimli ve yaşça büyük başka bir ayakkabıcı ile birlikte İtalya'ya gittiğini söylemiştir. O dönemlerde ayakkabı modelciliğinin yalnızca İtalya'da olduğunu, Türkiye'den ayakkabı ustalarının model görmek ve Türkiye'ye getirmek için İtalya'nın Milano kentine ayakkabı fuarlarına gittiğini söylemiştir. Bu fuarlardan yalnızca model veya desen değil, alt kısmı dikilmemiş ama yüzü dikilmiş, "seya" denilen ayakkabı yüzü getirmişlerdir (Fotoğraf 2). İtalya'dan öğrendiği modellerden bir tanesini bizimle paylaşmıştır (Fotoğraf 3). Gördüğü bu modellerden yıllarca ünlü müşterilerine üreten Cebeci, daha sonra kendi tasarımları ile ilgili bilgiler vermiştir.

Kendi yarattığı modellere gelince, bazı şeylerden esinlenip çıkardığı modellerin olduğunu da eklemiştir. Mesela, görüşme yaptığımız sırada ayağındaki ayakkabının dünyanın hiçbir yerinde olmadığını, çünkü bu modelin tamamen kendi yaratımı ve eseri olduğunu ifade etmiştir (Fotoğraf 4,5,6). Bize gösterdiği ayakkabı tek parça parlak deriden yapılmış ve üzerine baskı eklenmiştir. Kendisine ayakkabı yapması için gelen sahne sanatçılarında, rahat, dayanıklı, şık ve kullanışlı olduğu için hep bu modelden yaptığını ifade etmiştir. Bu ayakkabıyı yaparken nereden esinlendiğini de bizimle paylaşmıştır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden bir öğrenci kendisinden lastik ve dikişleri görünmeyen, aynı zamanda da rahat giyilebilen ve şık bir ayakkabı istemiştir. Bu öğrenci her zaman her şeyin mümkün olan en sadelerini giymeyi sevdiğini Cebeci'ye söylemiştir ve Cebeci bundan etkilendiğini ifade etmiştir. Lastiği gözükmeyen bir ayakkabı yapmak için bir gece çocukları ve eşi uyurken sabaha kadar düşündüğünü ve sabah hemen atölyesine gidip bu ayakkabıyı yaptığını söylemiştir. Kendi tasarladığı ve ürettiği bu ayakkabı ile ayrıca 1969 yılında İzmir Fuarındaki bir ayakkabı müsabakasında kendisine derece verdiklerini ve bununla gurur duyduğunu söylemiştir. Kendisinin modelini ve tasarımını oluşturduğu ayakkabı sayısı yani ayakkabı repertuarı sorulduğunda ise, yaklaşık kırk veya elli tane tasarımı olduğunu ifade etmiştir. Zaten önceden beri TRT sanatçılarında ayakkabı tasarlayan Cebeci, artık hep bu modeli sanatçılar için yapmaya başlamıştır. Ayakkabının oldukça kullanışlı olduğunu, ancak yalnızca keratayla giyilebildiğini de eklemiştir.

Görüşmelerimizin kalan bölümlerinde Cebeci, 1970'lerde ve 1980'lerde sahne sanatçılarında ve başta Bülent Ecevit olmak üzere pek çok siyasetçi, orgeneral ve iş adamına ayakkabı yaptığını ifade etmiştir. Bu kişiler arasında Fahri Özdilek, Semih Sancar, Saldıray Berk, Yaşar Büyükanıt, Ahmet Necdet Sezer, Uygur Tazebay, Haluk Yardımcı ve Kadir Has vardır. Bu kişilerden gelen imzalı tebrik ve teşekkür kartlarını bizimle paylaşmıştır. Aynı zamanda Zeki Müren'e yaptığı ayakkabıdan ve kendisiyle İzmir Caddesi'nde tesadüf karşılaşmasından bahsetmiştir. Zeki Müren İzmir Caddesi'nde yardımcılarıyla birlikte çıplak ayaklarıyla yürüyüş yapmaktadır. Ayaklarının çıplak oluşunun sebebi, elektriğini atmak istemesidir. Nurettin Cebeci ile karşılaştıklarında ve Cebeci 'Beni hatırladınız mı?' diye sorduğunda Müren; 'Elbette hatırladım! Bak, yaptığın ayakkabılar çabuk eskidi, yalın ayak dolaşıyorum' diyerek esprili bir yanıt vermiştir. Cebeci farklı dönemlerde gerek siyasi gerek ekonomik durumların mesleğini ve gelirini etkilediğini eklemiştir.

Cebeci'nin ifade ettiği en önemli noktalardan bir tanesi şudur; ayakkabı kesinlikle çok özel bir giyecektir. Ayakkabıların artık market raflarında bile satılıyor olması, hızlı üretim, makineleşme, elde üretimin insanlara artık pahalı gelmesi mesleğin yavaş yavaş yok olmasına yol açmaktadır. Cebeci bu konudan son derece rahatsız ve endişeli olduğunu ifade etmiştir. Kendi çocukları farklı meslekler ile uğraştığı için, birikimini/repertuarını kendisinden sonra gelecek herhangi bir aile bireyine bırakmadığını üzülerek ifade etmiştir. Repertuarına dair her şeyin dükkanında bulunan defterlerde kayıtlı olduğunu ve kendisi için bu kayıtların çok kıymetli olduğunu ifade etmiştir.

IV. SONUÇ

Yapmış olduğumuz bu çalışmada, repertuar kavramının folklorik öğeler için de kullanılması gerektiğini, zira hikâye anlatıcılığı veya ayakkabı yapımcılığı gibi mesleklerin de birer sanat olduğunu savunduk ve ifade etmeye çalıştık. Bu bağlamda elli dört yıldır Kolej'deki Bale Kundura isimli dükkanında kösele ayakkabı tasarlayan ve üreten Nurettin Cebeci'yi ziyaret ederek, repertuarının nasıl oluştuğunu ve repertuarındaki ayakkabı modeli sayısını öğrendik. Cebeci, bir ressam gibi veya bir türkü sözü yazarı gibi, eserlerini üretirken esin kaynaklarının neler olduğunu bizimle paylaştı. Bu çalışmayla amaçladığımız, repertuar kavramını incelemek ve ayakkabı ustası ile etnografik ve halkbilimsel bir ürün ortaya çıkarmaktı. Bu keşfedilmemiş

ustanın eserlerini fotoğraf ve ses kayıtlarıyla sonsuzluğa kavuşturabilirse, çalışma Türk halkbilimine hizmet etme ülküsüne ulaşacak demektir.

V. KAYNAKÇA

- CAMBRIDGE Dictionary. (2018). Cambridge Dictionary: <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/repertoire> erişim: 23.05.2018
- ÇOBANOĞLU, Ö. (1998). Sözlü Kompozisyon Teorisi Ve Günümüz Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri.
- DÜNDAR, H. (2002). Aşık Ali Cemali Repertuarından Parçaların Performans Teorisi Kapsamında Değerlendirilmesi. Millî Folklor, 81-94.
- EVANS, D. (1971). Tommy Johnson . London: Studio Vista.
- GEORGES, R. A. (1994). The Concept of Repertoire in Folkloristics. Western States Folklore Society, 313-323.
- GOLDSTEIN, S. K. (1971). On the Application of Concepts of Active and Inactive Traditions in the Study of Repertoire. Journal of American Folklore, 62-67.
- GÖRKEM, İ. (2000). Çukurovalı Aşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- HAYIRLI O. (2018). Tüm Fotoğraflar İçin Onur Hayırlı Arşivi.
- HOWELL, D. P. (1992). The Development of Soviet Folkloristics (RLE Folklore). Routledge.
- KÖKTAN, Y. (2015). Trt Repertuarında Yer Alan Bolu Türkülerinde Söz. Türk, Sayfa:340-355.
- PENTIKIINEN, J. (1976). Repertoire Analysis. In J. Pentikiinen, Pentikden and Juurikka (p. 267).
- ROBERT A. Georges, M. O. (1995). Folkloristics: An Introduction. Indiana University Press .
- SNEAKERS Magazine. (2016) Erişim: 20.05.2018 <http://sneakers-magazine.com/exclusive-interview-randy-the-cobbler/>.
- ŞENER, S. (n.d.). Cumhuriyet Dönemi Tiyatrosunun Bir Aydın Yazarı: Sedat Veyis Örnek.

TAŞLIOVA, M. (2008). Sözel Bilgi Işığında Âşıkların Ezgi Repertuarı Üzerine Tespitler. Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, 322-355.

TÜRK DİL KURUMU. (2018). Erişim 23.05.2018 Türk Dil Kurumu : http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=repertuar

Fotoğraf 1. Öndeki krem rengi ve kahverengi ayakkabılar 'makosen' ayakkabıdır.

Fotoğraf 2. İtalya'dan getirdiği modellerden bir tanesi.

Fotoğraf 3. Duvarda asılı olan beyaz ve kahverengi ayakkabılar.

Fotoğraf 4, Fotoğraf 5. Tamamen kendi eseri olan, modelini kendisinin oluşturduğu ayakkabı.

Fotoğraf 6

Fotoğraf 7

Fotoğraf 8

Fotoğraf 9

Fotoğraf 10

Fotoğraf 11

Fotoğraf 12

Fotoğraf 13

